

Mahmoud Kazemi's Collection of Stamps at Malek Museum: Subjects, Themes, and Design

Atieh Youzbashi¹ | Vahid Rajabi²

**GANJINE-YE
ASNAD**
Historical Research &
Archival Studies Quarterly

Abstract:

Purpose: To gain an insight into the political, social, and cultural development in Iran by identifying the themes and aesthetics of postal stamps issued since 1979.

Method and Research Design: 93 frames of stamps were analyzed from the point of view of subject, theme, and design.

Findings and Conclusion: Politics and religion are dominant subjects in all the 93 frames. The themes follow events in a chronological order. Triangle design seems to indicate the three stages of Islamic spirituality.

Keywords:

Malek Museum, Postal Stamps, Iran.

1. Ph.D student in Art research, Shahed University, Tehran, I. R. Iran,

(Corresponding Author)

atiehyouzbashi@yahoo.com

2. Master of Cinema, Tehran University, College of Fine Arts, Tehran, I. R. Iran
vahidrajabi65@yahoo.com

Copyright © 2017-2018, NLAI (National Library & Archives of I. R. Iran). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and adapt the material for any purpose.

Ganjine-Ye Asnad

«110»

Peer-reviewed Journal | National Library & Archives of I. R. Iran, Archival Research Institute

ISSN: 1023-3652 | E-ISSN: 2538-2268

Digital Object Identifier(DOI): 10.22034/ganj.2018.2289

Indexed by ISC, SID & Iran Journal | Vol. 28, No. 2, Summer 2018 | pp: 106-131(26)

Received: 28, Dec. 2017 | Accepted: 18, Feb. 2017

Archival studies

فصلنامه تحقیقات تاریخی
و مطالعات آرشیوی

بررسی موضوع، مضمون و ترکیب‌بندی تمبرهای دوره جمهوری اسلامی از مجموعه اهدایی محمود کاظمی محفوظ در کتابخانه و موزه ملی ملک

عطیه یوزباشی^۱ | وحید رجبی^۲

چکیده:

تمبر پستی اثری هنری و سفیری کوچک است که حامل زیبایی و آفرینش انسانی است و وظیفه انتقال فرهنگ کشورها را به دورترین نقاط جهان برعهده دارد. ترکیب‌بندی مهم‌ترین عامل در شکل‌گیری اثر تصویری است؛ چون با برقراری رابطه درست و منطقی بین عناصر اثر به بیان ذهنیات هنرمند می‌پردازد و فهم اثر را برای مخاطبان آسان می‌کند.

هدف: هدف از انجام پژوهش حاضر تدوین چارچوبی برای شناخت هرچه بهتر تمبرهای دوره معاصر (با تکیه بر مجموعه اهدایی محمود کاظمی) از نظر مفاهیم زیبایی‌شناسی و طبقه‌بندی آن‌ها از نظر مباحثی چون موضوع، مضمون و ترکیب‌بندی است.

روش/ رویکرد پژوهش: روش این تحقیق بر مبنای ماهیت توصیفی (تحلیلی) و تاریخی است. شیوه گردآوری اطلاعات میدانی و کتابخانه‌ای و جامعه آماری آن ۹۳ تمبر دوره جمهوری اسلامی ایران از مجموعه اهدایی محمود کاظمی موجود در کتابخانه و موزه ملی ملک است. روش نمونه‌گیری غیرتصادفی (انتخابی) و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات کیفی و کمی است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: تمبرهای دوره جمهوری اسلامی بر مباحث فکری خاصی توجه دارد و بیشتر براساس مناسبت‌های انقلابی و رویدادهای سیاسی چاپ شده‌اند. موضوع سیاسی با ترکیب‌بندی مثلثی در تمبرهای جمهوری اسلامی بیشتر استفاده شده است؛ زیرا مثلث رمز مراتب سه‌گانه‌ی معارف روحانی است؛ مراتبی که استقرار اسلام بر پایه‌ی آن‌هاست.

کلیدواژه‌ها:

کتابخانه و موزه ملی ملک؛ تمبر جمهوری اسلامی؛ موضوع؛ مضمون؛ ترکیب‌بندی.

۱. دانشجوی دکتری پژوهش هنر،
دانشگاه شاهد، تهران، ایران.
(نویسنده مسئول)

atiehyoubashi@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد سینما، پردیس هنرهای
زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران
vahidrajabi65@yahoo.com

گنجینه اسناد

«۱۱۰»

فصلنامه علمی- پژوهشی | سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ایران - پژوهشکده اسناد

شاپا(چاپی): ۱۰۲۳-۳۶۵۲ | شاپا(الکترونیکی): ۲۵۳۸-۲۲۶۸

شناسانه برنمود رقمی (DOI): 10.22034/ganj.2018.2289

نماینه در ISC، SID و ایران ژورنال | <http://ganjineh.nlai.ir>

سال ۲۸، دفتر ۲، تابستان ۱۳۹۷ | صص: ۱۰۶-۱۳۱ (۲۶)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۷ | تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۲۹

مطالعات آرشیوی

مقدمه

تمبر و تصویرسازی تمبر از شاخصه‌های فرهنگی ملت‌هاست. این شاخصه در تمام کشورها قابل رؤیت است و می‌تواند معرف تصویری فرهنگ کشورها باشد. تمبر به مردم، موضوعات مهم و فرآورده‌ها مربوط می‌شود و با کمک ویژگی‌های متنی و گرافیکی اطلاعاتی به ما می‌دهد.

تمبر رسانه‌ای ثابت و منبعی اطلاعاتی است که موضوعات مختلف سیاسی، فرهنگی، مذهبی، اجتماعی، اقتصادی و خدماتی جامعه را به روشی بی‌همتا نشان می‌دهد و از ارزشی همانند دیگر مواد غیرکتابی -از جمله اسکناس و...- برخوردار است. اگر طراحی تمبر مناسب باشد، به راحتی می‌تواند پیام خود را به بینندگان منتقل کند؛ پیامی که ماندگار و قابل تأمل و تعمق است. مضمون محتوای مشترک موضوع است. هر موضوع می‌تواند شامل چند مضمون باشد؛ مثلاً موضوع سیاسی شامل مضمون‌هایی مانند انقلاب اسلامی و دفاع مقدس است. ترکیب‌بندی عامل سامان‌دهی عناصر بصری در داخل کادر به شکل منطقی و مطلوب است؛ بنابراین در طراحی تمبر نقش اساسی دارد.

تمبر پستی معیاری برای سنجش سطح فرهنگی کشورها به‌شمار می‌آید؛ بنابراین تصویرسازی تمبر اهمیت زیادی دارد و درک این اهمیت، پژوهش در زمینه موضوع، مضمون و ترکیب‌بندی تمبر را ضرورت می‌بخشد. سازمان‌دهی مناسب این سه ویژگی به‌طور مؤثری تمبر را به اثری هنری تبدیل می‌کند.

هدف این پژوهش این است که ویژگی‌های محتوایی و ترکیب‌بندی ۹۳ تمبر دوره جمهوری اسلامی از مجموعه محمود کاظمی موجود در کتابخانه و موزه ملی ملک را بررسی و طبقه‌بندی کند. در پژوهش حاضر سعی بر آن است که با بهره‌گیری از کتاب ترکیب‌بندی در نقاشی، تألیف هنری رانکین پور^۱ (۱۳۸۰) به اصول ترکیب‌بندی تصاویر در تمبرهای دوره جمهوری اسلامی پرداخته شود و ارتباط آن با موضوع و مضمون تمبرهای این دوره مشخص شود تا بتوان به تقسیم‌بندی‌ای کلی در ترکیب‌بندی تمبرها رسید. بدین منظور هر کدام از نمونه‌ها با توجه به ساختار کلی، از نظر جایگیری عناصر بررسی خواهد شد.

هر پژوهشی به پژوهش‌ها و آثار پیش از خود متکی است. تهیه پیشینه پژوهش یکی از مراحل مقدماتی و درعین حال مهم در انجام هر پژوهش است. در تصویرسازی تمبر بیشتر به موضوعاتی پرداخته می‌شود که حاوی بار فرهنگی مناسب با شرایط زمانی، مکانی و اجتماعی باشند؛ بنابراین تصویرسازی تمبر به تحقیقات و مطالعه وسیع فرهنگی و جامعه‌شناختی نیازمند است. بنابر بررسی‌های به‌عمل آمده، تاکنون پژوهشی مستقل درباره

I. Poore, Henry Rankin

ترکیب بندی هنری و طبقه بندی مضمونی تمبرها انجام نشده است؛ با این حال، پاره‌ای تحقیقات آکادمیک را می‌توان برشمرد که بخش‌هایی از موضوع حاضر را دربردارند: کتاب *تمبر جام جهان‌نما*، نوشته ضیاءالدین هاجری (۱۳۷۵) که به شرح کامل تاریخ تمبر در ایران و جهان پرداخته است و مطالب بسیاری درباره انواع تمبر کشورهای جهان و ویژگی‌های آن‌ها دارد؛ این اثر را می‌توان کتاب جامع تمبر ایران نامید. کتاب *راهنمای تمبرهای ایران (قاجار، پهلوی، جمهوری اسلامی)*، تألیف فریدون نوین فرح‌بخش (۱۳۴۵) که کاتالوگ تمبرهای ایران است همراه با تصویر تمبرها و درج مشخصات آن‌ها نظیر اندازه‌ها، مناسبت‌ها و قیمت‌های آن‌ها. کتاب *نقش میراث فرهنگی بر روی تمبرهای ایران*، تألیف فوزی غفاری (۱۳۸۳) که با درج تصاویر و مشخصات آن‌ها به نقش فرهنگ و تولیدات فرهنگی بر روی تمبرهای ایران از ابتدا تا سال ۱۳۸۳ می‌پردازد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد «بررسی مضمون و محتوا در تصویرسازی تمبرهای ایران با شروع انقلاب اسلامی» تألیف فاطمه عادل (۱۳۸۷) فقط به بررسی تقسیم بندی مضمون تصویرسازی تمبر ایران پس از انقلاب پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که با توجه به مضامین، موضوعات متنوعی در تصویرسازی به کار گرفته نشده است و تنها با تغییر محتوای برخی از تمبرها تلاش شده است در تصویرسازی تمبرها تنوع لازم ایجاد شود. پایان‌نامه کارشناسی ارشد «مطالعه تطبیقی تمبرهای بلوک یادگاری در ایران و انگلستان»، تألیف امیرکسری گلرنگ (۱۳۸۹) که به مطالعه و مقایسه زیبایی شناسانه بلوک یادگاری در ایران و انگلستان و ارائه راهکارهایی برای ارتقاء کیفیت آن‌ها از نظر شکل و قالب پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که تمبرهای بلوک یادگاری در ایران و انگلستان از لحاظ موضوع و شکل تفاوت‌ها و شباهت‌هایی دارند و با مقاصد متفاوتی چاپ شده‌اند. پرسش‌های این پژوهش عبارت‌اند از:

۱. طبقه بندی تمبرهای مذکور از نظر موضوع، مضمون و ترکیب بندی چگونه است؟
  ۲. آیا ترکیب بندی به کاررفته در این تمبرها به بیان موضوع و مضمون کمک کرده است؟
- موضوع بیشتر تمبرهای بررسی شده از مجموعه مذکور سیاسی و سپس مذهبی است. ۴۰ تمبر از ۹۳ تمبر بررسی شده، ترکیب بندی مثلثی دارد و ۲۵ تمبر از این ۴۰ تمبر موضوع سیاسی دارد. مثلث رمز مراتب سه گانه معارف روحانی (نماز، زکات و ولایت) است و اسلام بر پایه این سه رکن مستقر است. ولایت هم در کاربرد عرفی نظیر امامت است یعنی همان رهبری و حاکمیت سیاسی؛ به همین دلیل در این مجموعه (مجموعه اهدایی آقای محمود کاظمی) از ترکیب بندی مثلثی بیشتر استفاده شده است.

روش پژوهش

نوشتار حاضر به گونه توصیفی (تحلیلی) و تاریخی تنظیم شده و با تکیه بر پژوهش‌های کتابخانه‌ای و میدانی (به صورت ترکیبی) و با ابزارهای گردآوری اطلاعات از جمله، متن خوانی و فیش برداری، آمارخوانی و جدول، سندخوانی، و تصویرخوانی (به صورت ترکیبی) انجام شده است. تجزیه و تحلیل یافته‌ها در این پژوهش، هم به روش کمی (آمار) و هم به روش کیفی بوده، و روش نمونه گیری غیر تصادفی و انتخابی بوده است. حجم نمونه، کلیه تمبرهای دوره جمهوری اسلامی از مجموعه اهدایی آقای محمود کاظمی محفوظ در کتابخانه و موزه ملی ملک (۹۳ تمبر) است.

تمبر^۱

تمبر مدرکی چاپی و قطعه کاغذی کوچک و چهار گوش است که چهار طرف آن دندان دارد. تمبر نشانه پیش پرداخت یا پرداخت هزینه پستی است. ارزش روز تمبر روی آن درج می شود. تمبر شکل، اندازه و رنگ‌های گوناگون دارد و بر اساس مناسبت‌های ویژه در تیراژ مشخص چاپ می شود (گلرنگ، ۱۳۸۹، ص ۸؛ هاجری، ۱۳۷۵، ص ۳۷۴).

تمبر معنای مختلفی دارد، از جمله: زنگ کوچک فلزی، اوج صدا، آواز، طنین، تمغا، منگوله یا نشانی در بالای کلاه و کلاه خود؛ ولی به معنای تمبر پستی از سال ۱۸۴۸ م رواج یافته است (هاجری، ۱۳۷۵، ص ۱۸). برخی مورخان معتقدند تمبر از کلمه مغولی تمغا گرفته شده، به معنای مهری که به نامه زده می شده است؛ احتمالاً این لغت مغولی را بازرگانان به اروپا وارد کرده اند (عادل، ۱۳۸۷، ص ۱۴). چسباندن تمبر روی نامه یا بسته پستی نشانه این است که فرستنده تمام مبلغ لازم برای ارسال محموله یا بخشی از آن را پرداخته است. در صورتی که ارزش تمبر الصاقی کمتر از هزینه خدمات پستی باشد گفته می شود که محموله «کسر تمبر» دارد (رهیده و رجبی، ۱۳۹۲، ص ۵۵). در برخی از کشورها، برای اخذ هزینه‌های کسر تمبر، تمبر ویژه‌ای به نام تاکس تهیه می کنند تا پس از اخذ مبلغ کسر تمبر از گیرنده، آن را روی نامه الصاق کنند (هاجری، ۱۳۷۵، ص ۳۷۴).

تمبر، رسانه‌ای است با بردی بسیار زیاد که قدرت پیام‌رسانی آن به مرزهای یک کشور محدود نمی شود؛ زیرا وقتی تمبری بر پاکتی چسبانده و به نقطه‌ای دیگر از این جهان پهناور ارسال می شود، پیام‌های نهفته خود را، بی هیچ مانعی به گیرنده پاکت منتقل می کند (شیردل، ۱۳۸۱، ص ۱۸).

«تمبر، این تابلوی هنری کوچک، همواره استعداد آن را داشته است که به جهت دسترسی

۱. Timbre (تمبر)، Tympan (تمپان) (فهران) و Tympanon (تمپانون) سه شکل از واژه یونانی Tympanon و واژه لاتین Tympanum است. واژه Tympanon بسیار دیر وارد زبان فرانسوی شده است و شکل مرسوم و کهن‌تر آن در زبان فرانسه همان واژه Timbre (تمبر) بوده است. واژه فرانسوی Timbre در سده ۱۲ میلادی از همان شکل واژه یونانی بیزانسی و یونانی کلاسیک گرفته شده است (هاجری، ۱۳۷۵، ص ۱۸).

۲. تمبر را در زبان فارسی قدیم بیکه، در عربی طابع، در اردو تکت، در انگلیسی Stamp، در فرانسوی Timbre، در آلمانی Briefmark، در ایتالیایی Timbro، در اسپانیایی Embalo، در هلند Crpotgug، در سوئد Etprimark، در دانمارک Eftfirmark، در ترکیه Pui و در ژاپن Kitte می‌گویند. (عادل، ۱۳۸۶، ص ۱۴).

به آن، در تیراژ فراوان و سرعت انتقال از هر نقطه به نقطه دیگر جهان حامل پیام‌های فکری، فرهنگی و بیانگر توانایی‌های هنری سرزمین مبدأ خود باشد» (مهروان، ۱۳۶۸، ص ۶۴). از طریق تمبر به راحتی می‌توان به فرهنگ، زبان، تاریخ، سنن و اعتقادات ملت‌های مختلف دسترسی یافت. تمبر را دائرةالمعارف تصویری نیز می‌توان نامید (شیدوش و ابراهیمی، ۱۳۹۰، ص ۴۸). تمبر با بازتاب نمادهای پنهان در زوایای خود، در قالب مفاهیم و معانی جدید نقش آفرینی می‌کند (متولی و حسین‌آبادی فراهانی، ۱۳۹۷، ص ۸۲).

تاریخچه تمبر در ایران

تاریخ تمبر ایران به سه دوره قاجار، پهلوی، و جمهوری اسلامی تقسیم می‌شود. تمبر رسماً سال ۱۲۴۷ شمسی در دوره قاجار در ایران متولد شد؛ ولی ایده اولیه تمبر پستی با سفر ناصرالدین‌شاه به اروپا همراه است. ناصرالدین‌شاه پس از بازگشت از فرنگ هیئتی را به فرانسه فرستاد تا در زمینه چاپ تمبر اقداماتی انجام دهند. مردی فرانسوی به نام ریستر از نیت هیئت اعزامی مطلع شد و در سال ۱۸۵۶م/۱۲۴۴ش کلیشه‌هایی برای تمبر ایران تهیه کرد. اولین نقش تهیه‌شده ریستر برای تمبر ایران علامت رسمی ایران (شیر و خورشید) بود. نقش این تمبر شیری خوابیده بود که از پشت آن خورشیدی طلوع می‌کرد؛ این نقش در بیضی قرار داشت (عادل، ۱۳۸۷، ص ۲۳؛ گلرنگ، ۱۳۸۹، ص ۲۲؛ دادور و ایروانی، ۱۳۹۳، ص ۶۱). زیر بیضی و در قاب دور این نقش، حروف اول نام مبتکر آن، ریستر، به صورت وارونه به چشم می‌خورد. دولت ایران این طرح ریستر را نپذیرفت (هاجری، ۱۳۷۵، ص ۲۶۴؛ دادور و ایروانی، ۱۳۹۳، ص ۶۱). بعد از این موضوع، شخصی به نام آلبرت نخستین تمبر رسمی چاپ‌شده در ایران را طراحی کرد. طرح آلبرت، به دلیل هماهنگی بیشتر با زمینه شرقی آن (شیر و خورشید و طرح‌های ملی ایران) تأیید شد. بعد از این، تمبرهای گوناگون با تصاویر شاهان قاجار هم طراحی شد (دادور و ایروانی، ۱۳۹۳، ص ۶۱) (تصویر ۱). تقریباً بیست سال پس از مجموعه تمبرهای تاج‌گذاری احمدشاه، مجموعه دیگری با موضوع معماری چاپ شد (سمیعی، ۱۳۷۵، ص ۵۸).

با برکناری حکومت قاجار، به مناسبت اعلام حکومت موقت، تعدادی از تمبرهای مالیاتی با نوشته «پست حکومت موقتی پهلوی ۹ آبان‌ماه ۱۳۰۴-۱۹۲۵» به رنگ طلائی در چاپخانه مجلس سورشازار شدند (گلرنگ، ۱۳۸۹، ص ۲۴). تمبرهای دوره پهلوی به دو دوره تقسیم می‌شوند: یکی از سال ۱۳۰۴ شمسی (پهلوی اول: رضاشاه)؛ و دیگری از سال ۱۳۲۰ شمسی (پهلوی دوم: محمدرضاشاه). در دوره پهلوی طراحی تمبرها از چهره پادشاهان فراتر رفت و موضوعات فرهنگی، هنری و ورزشی را نیز شامل شد (گلرنگ،

۱. Surcharge = Overprint، اصطلاحاً هرگونه چاپ روی طرح اصلی تمبر را روچاپ گویند. روچاپی که ارزش اسمی تمبر را تغییر می‌دهد سورشازار نامیده می‌شود و برای مصارف دولتی (سرویس)، تاکس، مصارف خیریه، موقتی و یا تغییر حکومت استفاده می‌شود.

۱۳۸۹، ص ۲۵) (تصویر ۲). تصویر بزرگان علم، فرهنگ، ادب، هنر و تاریخ ایران همچون: بوعلی سینا، فارابی، سعدی و ... از مضامین تمبرهای این دوره است (عادل، ۱۳۸۷، ص ۲۳). از سال ۱۳۵۸ شمسی به بعد تمبرهای دوره جمهوری اسلامی چاپ شدند.

تصویر ۱

اولین سری تصویری ناصرالدین شاه،
دوره قاجار
(مأخذ: <http://malekmuseum.org>)

تصویر ۲

تمبر شش‌ریالی روز کارگر، دوره پهلوی
(مأخذ: <http://malekmuseum.org>)

انواع تمبر

۱. **تمبر جاری (رسمی):** تمبری است که برای الصاق روی پاکت‌ها به تعداد بیش از یک میلیون منتشر می‌شود.

۲. **تمبر یادبود (یادگاری):** تمبری است که به مناسبت حادثه‌ای خاص و با موضوعی معین منتشر می‌شود. تمبر یادگاری در ارتباط با فرهنگ سیاسی و اجتماعی-تاریخی جامعه منتشر می‌شود؛ تمام تمبرهای مجموعه اهدایی محمود کاظمی جزء این دسته‌اند. تمبرهای یادگاری سه دسته‌اند:

الف- تمبرهای یادگاری تاریخی: تمبر با تصویر اشخاص بزرگ از این قسم به حساب می‌آید و غالباً به صورت تک‌سری چاپ می‌شود.

ب- تمبرهای یادگاری خاطره‌ای: این تمبرها به یادبود موضوعی خاص و ماندگار کردن آن در تاریخ چاپ می‌شوند؛ مانند تمبرهای سالگرد انقلاب و امثال آن.

ج- تمبرهای یادگاری روز: این تمبرها وقایع تازه و رویدادهای جاری جامعه را مجسم می‌کنند و بهتر است هر سری حاوی قطعات متعدد باشد. تمبرهایی که زیبایی‌های طبیعی کشورها مانند گیاه و حیوان، یا انسان و کارهای هنری و عملی او را جلوه‌گر می‌کنند از این قسم محسوب می‌شوند (رادمنش، ۱۳۶۴، صص ۲۴-۳۳؛ عادل، ۱۳۸۷، ص ۲۵؛ گلرنگ، ۱۳۸۹، ص ۵۴). تمبر یادگاری در سه شکل به بازار عرضه می‌شود، به صورت تمبر سری^۱، بلوک یادگاری، دفترچه^۲ تمبر^۳ (گلرنگ، ۱۳۸۹، ص ۱۲۸).

۳- **تمبرهای متفرقه:** تمبرهایی است که دولت به‌عنوان مختلف برای استفاده‌های

۱. Set که در آن، تمبرهای صادر شده در یک تاریخ، به صورت ردیف و به هم متصل ارائه می‌شوند (گلرنگ، ۱۳۸۹، ص ۱۲۸).
۲. Booklet دفترچه کوچکی است که سری و بلوک یادگاری مجموعه‌ای از تمبرها را به همراه توضیحات درباره خود تمبر، طرح و موضوع و همچنین عکس‌ها و تصاویر دیگر داراست (Gibbons, ۲۰۰۶، X). مجموعه‌داران دفترچه‌های تمبر را هم جمع‌آوری می‌کنند (گلرنگ، ۱۳۸۹، ص ۱۲۸).

مختلف منتشر می‌کند و دو نوع است: تمبرهای مورداستفاده مستقیم و تمبرهای حاشیه‌ای (گلرنگ، ۱۳۸۹، ص ۵۴).

تمبر دوره جمهوری اسلامی

کتاب تمبر جام جهان‌نما، اثر ضیاء‌الدین هاجری، سری سه تایی ۲۶ اسفند ۱۳۵۷/۱۷ مارس ۱۹۷۹ را اولین تمبر جمهوری اسلامی معرفی می‌کند. این سری شامل نقش‌های مرد با لباس محلی کردستان (۳ ریالی)، زن با لباس محلی کردستان (۵ ریالی) و شاخه گل محمدی (۲ ریالی) است و عنوان «پست ایران» را هنوز هم در بالای هر تمبر به همراه دارد. در کتاب راهنمای تمبر ایران اثر فریدون نوین فرح‌بخش، سری چهارتایی ۳۱ فروردین ۱۳۵۸/۲۰ آوریل ۱۹۷۹ اولین تمبرهای جمهوری اسلامی ایران ذکر شده است که تا آن زمان هنوز هم با عبارت «پست ایران» چاپ شده‌اند. این تمبرها عنوان انقلاب اسلامی را همراه دارند نه جمهوری اسلامی، چون عنوان حکومت جمهوری اسلامی ایران هنوز کاملاً رسمیت نداشته است (گلرنگ، ۱۳۸۹، ص ۲۶). سال ۱۳۵۸ سری هفدهم و نوزدهم تمبرهای دوره پهلوی با سورشارز انقلاب اسلامی چاپ شدند؛ ولی با دستور مقامات پست، تمام این تمبرهای سورشارز شده از ادارات جمع‌آوری و مه‌دوم^۱ شدند (نوین فرح‌بخش، ۱۳۴۵، ص ۲۵۹). ۱۵ خرداد ۱۳۵۸/۵ ژوئن ۱۹۷۹ تمبری با عنوان «جمهوری اسلامی» چاپ شد که به جای عبارت «پست ایران» عبارت «پست جمهوری اسلامی ایران» روی آن چاپ شده بود. از آن تاریخ به بعد تمبرها منظم‌تر و در تعداد بیشتر به مناسبت‌های مذهبی، اجتماعی، تاریخی و فرهنگی چاپ شدند (عادل، ۱۳۸۷، ص ۲۳). اولین تمبرهای بلوک یادگاری جمهوری اسلامی ایران، به مناسبت نهمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران (۲۲ بهمن ۱۳۶۶) چاپ شد که ۱۶ تمبر دارد و بزرگ‌ترین نمونه ایرانی محسوب می‌شود. این مجموعه علاوه بر تمبرهای جدید دوره نهم، تمبرهای ۲۲ بهمن سال‌های گذشته را هم شامل می‌شود (شیرازی و گلرنگ، ۱۳۹۲، ص ۳۷).

وجه انقلابی نمود گسترده‌ای در تمبرهای دوره جمهوری اسلامی دارد. تصاویر شهدا، حوادث انقلاب، جنگ تحمیلی و ارزش‌های انقلاب اسلامی از مضمون‌های غالب در این تمبرهاست. در این تمبرها تعداد عناصر تصویر افزایش یافته و گرافیک شلوغ شده است. در این مجموعه، تمبرهای ساده و مختصر کم‌اند، ولی موفق‌اند؛ از جمله: تمبرهای «سومین سالروز جمهوری اسلامی ایران» (۱۳۶۱)، «اولین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران» (۱۳۶۶) و «کنگره بین‌المللی بزرگداشت حافظ» (۱۳۶۷) که در دهه اول جمهوری اسلامی منتشر شده‌اند (گلرنگ، ۱۳۸۹، ص ۲۷). در دو دهه بعدی، ظرافت تصویرسازی و چاپی در

۱. مه‌دوم / mahdum؛ ویران، خراب، منهدم، نابود.

تمبرهای ایران افزایش یافت. سال ۱۳۷۰ دو تمبر به هم چسبیده برای سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی منتشر شد که از جمله طراحی های بسیار موفق تمبر ایران است. خلاقیت، ساختار شکنی و دقت فوق العاده در چینش عناصر تصویری و نوشته ها، به تمبرهای مورد نظر اهمیتی ویژه داده است. در حالی که محتوای طرح نیز با ارائه عکس هایی با یک فام رنگی^۱ از وقایع انقلاب، آن یادگار را به خوبی نمایندگی می کند. به جرئت می توان گفت که ساختار شکنی ذاتی انقلاب با استفاده صحیح از عناصر بصری کاملاً در این اثر نمایان است (گلرنگ، ۱۳۸۹، ص ۲۸). جامعه بین المللی تعدادی از تمبرهای منتشر شده در ایران پس از انقلاب را تحسین کرده و جوایزی را در نمایشگاه های بین المللی و اجتماعات مختلف به تمبرهای ایرانی اختصاص داده است (عادل، ۱۳۸۷، ص ۲۳).

چندین مجموعه از تمبرهای دوره جمهوری اسلامی در کتابخانه و موزه ملی ملک موجود است؛ پژوهش حاضر به بررسی تمبرهای مجموعه اهدایی آقای محمود کاظمی پرداخته است (جدول ۱).

مجموعه	دوره	قاجار از سال ۱۲۴۴ ش	پهلوی از سال ۱۳۰۴ ش	جمهوری اسلامی از سال ۱۳۵۸ ش	تعداد کل هر مجموعه
مجموعه وقفی حاج حسین آقا ملک		۳۶۱	۵۶۵	۱۵۳	۱۰۷۹
مجموعه مهر شرکت پست		-	۱	۵۱	۵۲
مجموعه اهدایی آقای محمود کاظمی		-	-	۹۳	۹۳
تعداد کل هر دوره		۳۶۱	۵۶۶	۲۹۷	۱۲۲۴

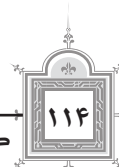
جدول ۱

مجموعه تمبرهای ایران محفوظ در موزه ملک (مأخذ: نگارندگان)

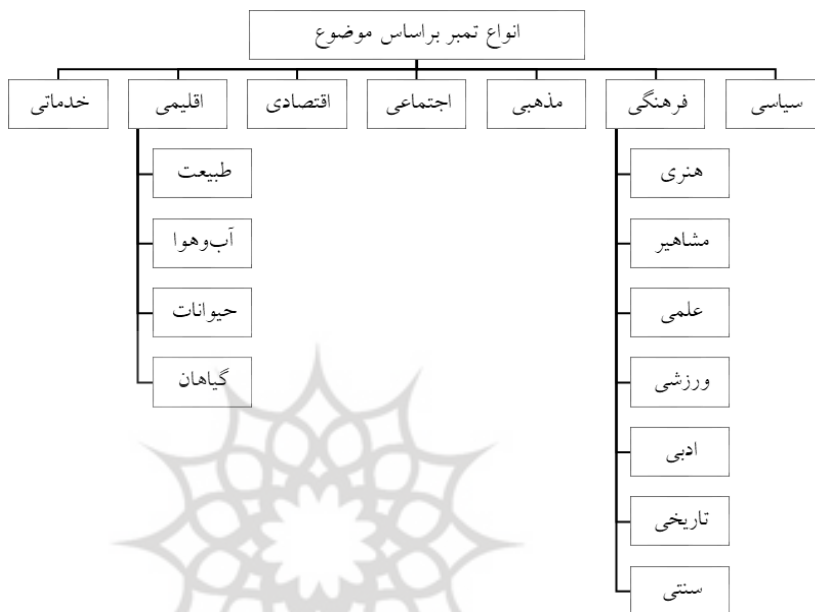
موضوع

فرهنگ عمید، واژه موضوع را گذارده شده، نهاده شده، امر مورد بحث، و مطلبی که درباره آن بحث شود، تعریف کرده است (عمید، ۱۳۶۳، ص ۱۸۶۹). موضوع ممکن است عینی و واقعی باشد مثل منظره طبیعی یا ذهنی و تصویری باشد مثل واقعه تاریخی. اثر هنری هم، گاهی می تواند موضوع محسوب شود (پاکباز، ۱۳۷۸، ص ۵۵۰). تمبر رسانه ای ثابت و منبعی اطلاعاتی است که جنبه های اجتماعی، تجاری، سیاسی، فرهنگی، تاریخی و هنری جامعه را به روشی بی همتا نشان می دهد. تمبر همانند دیگر مواد غیر کتابی مثل اسکناس، سکه، پوستر و نقشه ارزشمند است (مریچ هکن و صالحی، ۱۳۸۶، ص ۶۹).

۱. فام یا تهرنگ یا پرده رنگ بخشی از مثلث (روشنایی - اشباع - فام) است که شباهت یا تفاوت آن رنگ را با رنگی دیگر بیان می کند.

نمودار شماره ۱ تقسیم بندی انواع تمبر را براساس موضوع نشان می دهد؛ هر موضوع هم خود شامل چند مضمون است. موضوع های بررسی شده در پژوهش حاضر عبارت اند از: سیاسی، فرهنگی، مذهبی، اجتماعی، اقتصادی و خدماتی؛ موضوع اقلیمی در تمبرهای این مجموعه وجود ندارد.

نمودار ۱

انواع تمبر براساس موضوع (مأخذ: نگارندگان).

مضمون

فرهنگ عمید، واژه مضمون را در میان گرفته شده، آنچه از کلامی مفهوم شود، موضوع کلام، معنی، و مطلب تعریف کرده است (عمید، ۱۳۶۳، ص ۱۸۱۸). مضمون محتوای مشترک موضوع و به اصطلاح زیر مجموعه موضوع و جزئی تر از موضوع است. در حقیقت مضمون، پرداختن به موضوع از لحاظ جهان بینی معین است (پاکباز، ۱۳۷۸، ص ۵۳۳). بهره گیری از چکیده کوتاه، تصویرهای رنگی و نمادها در قابی کوچک برای انتقال محتوا، ویژگی کلیدی تمبر است که آن را از دیگر مواد غیر کتابی ممتاز می کند. به دلیل همین ویژگی منحصر به فرد، تمبر را هم می توان ابزاری برای برقراری ارتباط و هم اثری هنری پنداشت (مریچ هکن و صالحی، ۱۳۸۶، ص ۶۹). برای نمونه، موضوع سیاسی شامل مضمون هایی همچون انقلاب اسلامی، دفاع مقدس، تشکیل بسیج مستضعفین و ... است (جدول ۳).

تصویرسازی تمبر

زبان تصویر را همه در همه‌جای دنیا می‌فهمند. زبان تصویر قدرتی سحرانگیز دارد که فاصله‌های زبانی و فرهنگی را پر و مردم جهان را متحد می‌کند. تأثیر زبان تصویر مستقیم است و پیام‌هایش از ورای مرزها، نظام‌های سیاسی و تفاوت‌های اجتماعی به ما می‌رسد. پیام‌های تصویری در دنیای ما نقشی مهم ایفا می‌کنند و در درک و انتقال احساسات دیگران به ما کمک می‌کنند. تمبر پستی توانایی آن را دارد که اصول زیباشناختی را تعمیم دهد و به‌عنوان ابزاری در خدمت فرهنگ، اطلاعات را منتقل کند و از طریق ماهیت ساده‌سازی خود مفاهیم اغلب پیچیده و مبهم را به مخاطب تفهیم کند (عادل، ۱۳۸۷، ص ۶۱). در طراحی تمبر باید تمام ویژگی‌های تصویرسازی را رعایت کرد. طراحی و تصویرسازی تمبر برعهده تصویرگر (گرافیکست) است (عادل، ۱۳۸۷، ص ۷۵)؛ بنابراین تصویرگر تمبر، مقید به اصولی است و نمی‌تواند مانند نقاش تابع احساسات، عواطف و اندیشه‌های خود باشد. تصویرگر تمبر باید پیام خود را از زبان ایدئولوژی حاکم، سیاست جاری و فرهنگ عمومی بیان کند و تفاوت بارز او با هنرمند منتقد و صاحب‌سبک، در این‌جا بیشتر خودنمایی می‌کند. همچنین تصویرگر مجاز نیست که خود را در جایگاه هنرمند قرار دهد، بلکه فقط می‌تواند از شِم هنری، شناخت هنری و مهارت هنری خود، برای تطبیق هرچه مفیدتر و مؤثرتر مضمون با شکل استفاده کند (ابراهیمی، ۱۳۶۷، ص ۴۰). تصاویر روی تمبرهای هر کشور، از جمله نقش، نوشته، نماد خاص، علائم و نشانه‌های کوچک و حتی محل و نحوه قرار گرفتن هر کدام، همگی گویای افکار نظام حاکم بر آن کشور است؛ بنابراین، تغییر و تحول در افکار نظام حاکم بر هر مملکت، مستقیماً بر تصاویر و اشکال روی تمبرها تأثیر می‌گذارد (رامی، ۱۳۸۶، ص ۵۵).

ترکیب‌بندی

ترکیب‌بندی عاملی است که با سامان‌بخشیدن به چیدمان عناصر بصری در فضایی مشخص براساس ذهنیت هنرمند و روابط تجسمی، سبب می‌شود تا مخاطبان اثر بتوانند به‌طرز مؤثری با آن اثر ارتباط برقرار کنند (حسینی راد، ۱۳۸۴، ص ۶۶). ترکیب‌بندی سازمان‌دهی همه عناصر اثر هنری است برای ایجاد یک کُل منسجم؛ و حاوی بیان هنری که هر عنصر با ویژگی‌های ذاتی‌اش جلوه کند، ولی باید به طریقی عمل کند که کُل، مهم‌تر از اجزا باشد. مسامحتاً واژه «ترکیب‌بندی» را در معنای یک اثر هنری، یک گروه و ... نیز به‌کار می‌برند (پاکباز، ۱۳۷۸، ص ۱۹۱).

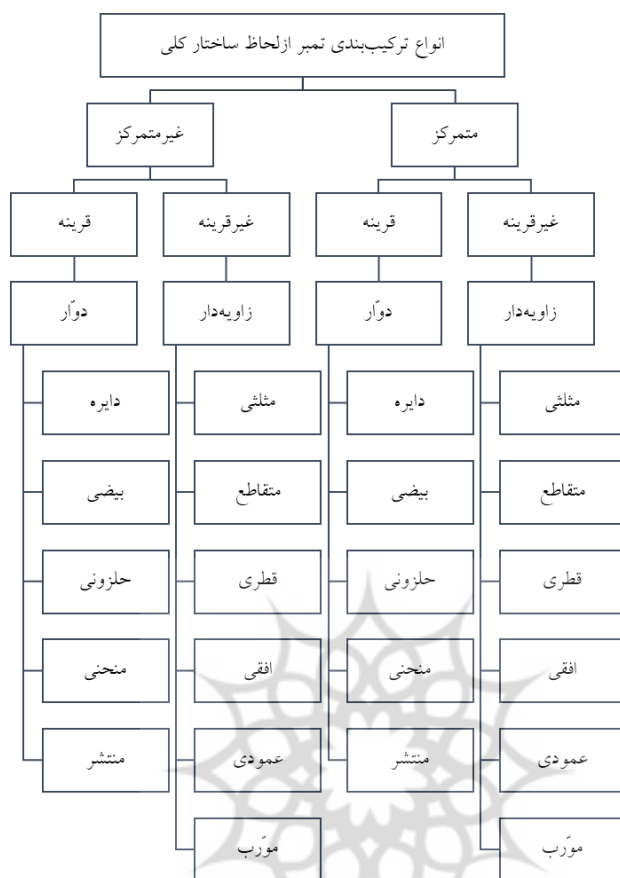
به سامان‌دهی منطقی و مطلوب عناصر بصری در داخل محدوده یا کادر، کمپوزیسیون

(ترکیب‌بندی) می‌گویند (محمدی و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۱۱۲). «به‌کارگیری عناصر تصویر، همچون، خط، فرم، رنگ و بافت در آفرینش تصویر، با ویژگی‌های ترکیبی همراه است که مجموعه آن را ترکیب‌بندی گویند» (ماهان، ۱۳۸۸، ص ۸۰). به جای دادن منطقی عناصر تجسمی در فضای موردنظر، در سطح دوبعدی یا فضای سه‌بعدی ترکیب‌بندی گویند (حلیمی، ۱۳۸۶، ص ۲۲۴؛ محسن‌گرده کوهی، ۱۳۹۲، ص ۱۴). مجموعه‌ای از عناصر تضاد (کتراست)، زاویه دید، تعادل، ضرباهنگ، هماهنگی، یکپارچگی، تأکید، سفیدخوانی، چینش (همراهی اجزای تصویر، همراهی متن و تصویر) و ... را ترکیب‌بندی گویند (ماهان، ۱۳۸۸، ص ۸۰). ترکیب‌بندی در مجموع از نمایش زمینه‌ها و قسمت‌های موضوع و وجود ارتباط و وحدت بین عناصر آن حکایت دارد (آلیاتوف، ۱۳۷۲، ص ۱۷). «هدف از ایجاد ترکیب‌بندی این است که چشم بتواند تعادل، توازن، وحدت، هماهنگی و زیبایی ایجادشده بین عناصر را به‌خوبی دریافت کند» (محمدی و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۱۱۲). ترکیب‌بندی تحت قواعد و اصول معین و محاسبات دقیق انجام می‌شود و بین عناصر تصویری، ارتباط، پیوند و روابط منطقی ایجاد می‌کند (حلیمی، ۱۳۸۶، ص ۲۲۴؛ محسن‌گرده کوهی، ۱۳۹۲، ص ۱۴). هر نقش و شکل موجود در کادر نسبت به فضای اطرافش جلوه و معنی خاصی پیدا می‌کند که نامش برگرفته از مجموعه فعل و انفعالاتی همانند حرکت، ریتم، ترکیب و ... است که عناصر داخل کادر بر خود و بیننده اعمال می‌کنند.

باتوجه به تعریف‌های هنرمندان شاخص از مفهوم ترکیب‌بندی، تعریف جامع زیر برای ترکیب‌بندی ارائه شد: به ایجاد ارتباط و سازمان‌دهی همه عناصر بصری [تجسمی، تصویری] [نقطه، خط، سطح، حجم، بافت، حرکت، رنگ] در داخل محدوده یا کادر [فضای موردنظر] در آفرینش تصویر [اثر هنری] به‌گونه‌ای منطقی، مطلوب و منسجم در سطحی دوبعدی یا فضایی سه‌بعدی ترکیب‌بندی گویند. ترکیب‌بندی تمبر از لحاظ ساختار کلی به دو دسته متمرکز و غیرمتمرکز تقسیم شده‌است که هر کدام هم جداگانه شامل قرینه و غیرقرینه می‌شوند. این دو نیز به دو دسته زاویه‌دار و دوار تقسیم می‌شوند. زاویه‌دار شامل (مثلثی، متقاطع، قطری، افقی، عمودی و مورب) و دوار شامل (دایره، بیضی، حلزونی، منحنی و منتشر) است. پژوهش حاضر براساس این تقسیم‌بندی‌ها انجام شده‌است (نمودار ۲).

نمودار ۲

انواع ترکیب‌بندی تمبر از لحاظ ساختار کلی
(مأخذ: نگارندگان).

یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در ترکیب‌بندی کادر است. کادر محدوده‌ای از تصویر است که اثر تجسمی در داخل آن شکل می‌گیرد. کادر با ترکیب‌بندی مستقیماً رابطه دارد و چون معیاری برای شناخت ویژگی‌های بصری عناصر تجسمی و تشخیص نقطه و خط از سطح است، اهمیت زیادی دارد. هنرمندان عناصر و نیروهای بصری را براساس کادر موجود سازمان‌دهی می‌کنند (محمدی و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۱۱۲). ساختار اصلی اثر در ارتباط با کادر شکل می‌گیرد و وجود کادر برای ایجاد ارتباط بصری میان عناصر و معنی‌افتن اشکال الزامی است. علاوه بر کادر سه عامل مهم دیگر نیز در ایجاد ترکیب‌بندی موفق نقش دارند: ۱. وجود تعادل، ۲. وجود تناسب و هماهنگی میان عناصر مختلف کادر و ۳. رابطه‌ی هماهنگ هر کدام از عناصر با کل اجزای اثر و موضوع آن (محمدی و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۱۱۲).

عوامل مؤثر در ترکیب بندی

یکی از مهم ترین عوامل تأثیرگذار در ترکیب بندی، کادر است. کادر محدوده‌ای از تصویر است که اثر تجسمی در داخل آن شکل می‌گیرد. کادر با ترکیب بندی مستقیماً رابطه دارد و چون معیاری برای شناخت ویژگی‌های بصری عناصر تجسمی و تشخیص نقطه و خط از سطح است، اهمیت زیادی دارد. هنرمندان عناصر و نیروهای بصری را براساس کادر موجود سازمان دهی می‌کنند (محمدی و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۱۱۲). ساختار اصلی اثر در ارتباط با کادر شکل می‌گیرد و وجود کادر برای ایجاد ارتباط بصری میان عناصر و معنی یافتن آشکال الزامی است. علاوه بر کادر دو عامل مهم دیگر نیز در ایجاد ترکیب بندی موفق نقش دارند: ۱. وجود تعادل و ۲. وجود تناسب و هماهنگی میان عناصر مختلف کادر و هر کدام از عناصر با کل اجزای اثر و موضوع آن (محمدی و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۱۱۲). از بین ۹۳ تمبر دوره جمهوری اسلامی از مجموعه اهدایی محمود کاظمی محفوظ در کتابخانه و موزه ملی ملک، به ویژگی‌های ۱۴ تمبر پرداخته شد (جدول ۲) و از ذکر ویژگی‌های ۷۹ تمبر دیگر به علت زیاد شدن حجم مطالب خودداری شد و فقط به مضمون‌های این ۹۳ تمبر پرداخته شد (جدول ۳).

ر	مضمون	تاریخ	ترکیب بندی	ابعاد	
				عرض	طول
۱	آغاز پانزدهمین قرن هجرت پیامبر	۱۳۵۷/۱۰/۱۹	عمودی	4.4 cm	3.3 cm
۲	آغاز پانزدهمین قرن هجرت پیامبر	۱۳۵۷/۱۰/۲۹	مثلی	4.6 cm	3.3 cm
۳	نخستین سالروز انقلاب اسلامی ایران	۱۳۵۷/۱۱/۲۲	عمودی	2.8 cm	4.1 cm
۴	نخستین سالروز انقلاب اسلامی ایران	۱۳۵۷/۱۱/۲۲	مثلی	2.8 cm	4.1 cm

تصویر شماره ۴

تصویر شماره ۳

تصویر شماره ۲

تصویر شماره ۱

جدول ۲

ویژگی‌های تمبرهای دوره جمهوری اسلامی از مجموعه اهدایی محمود کاظمی محفوظ در موزه ملی (مأخذ: نگارندگان)

ر	مضمون	تاریخ	ترکیب بندی	ابعاد	
				عرض	طول
۵	نخستین سالروز انقلاب اسلامی ایران	۱۳۵۸/۱۱/۲۲	قرینه قطری	2.8 cm	4.1 cm
۶	آغاز پانزدهمین قرن هجرت پیامبر	۱۳۵۹/۰۲/۲۱	عمودی	4.6 cm	3.3 cm
۷	آغاز پانزدهمین قرن هجرت پیامبر	۱۳۵۹/۰۲/۲۱	قرینه منتشر	5.2 cm	2.3 cm
۸	آغاز پانزدهمین قرن هجرت پیامبر	۱۳۵۹/۰۲/۲۱	قرینه افقی	4.6 cm	3.7 cm
					
	تصویر شماره ۵	تصویر شماره ۶	تصویر شماره ۷	تصویر شماره ۸	
۹	آغاز پانزدهمین قرن هجرت پیامبر	۱۳۵۹/۰۲/۲۱	حلزونی	4.4 cm	3.3 cm
۱۰	روز جهانی قدس	۱۳۵۹/۰۷/۱۷	قرینه مثلثی	2.9 cm	4.2 cm
۱۱	دومین سالروز انقلاب اسلامی ایران	۱۳۵۹/۱۱/۲۲	عمودی	2.7 cm	4.1 cm
۱۲	دومین سالروز انقلاب اسلامی ایران	۱۳۵۹/۱۱/۲۲	قرینه عمودی	2.7 cm	4.1 cm
					
	تصویر شماره ۹	تصویر شماره ۱۰	تصویر شماره ۱۱	تصویر شماره ۱۲	
۱۳	دومین سالروز انقلاب اسلامی ایران	۱۳۵۹/۱۱/۲۲	قرینه عمودی	2.8 cm	4.1 cm
۱۴	یادبود شهدای جمهوری اسلامی	۱۳۶۰/۰۸/۱۸	قرینه مثلثی	5.7 cm	3.4 cm
					
	تصویر شماره ۱۳	تصویر شماره ۱۴			

ادامه جدول ۲

ویدیوهای تبره‌های دوره جمهوری اسلامی از مجموعه اهدایی محمود کاظمی در کتابخانه و موزه ملی ملک (مأخذ: نگارندگان)

موضوع	ترکیب بندی
دایره	
قرینه-دایره	روز مستضعفان؛ هشتمین سالگرد پیروزی انقلاب (۲)؛ بزرگداشت شیخ راغب؛ شهادت آیت الله اترقی اصفهانی
بیضی	بزرگداشت شهادت سلیمان خاطر
قرینه-بیضی	پیروزی انقلاب اسلامی ایران
حلزونی	هفته وحدت؛ هشتمین سالگرد جمهوری اسلامی
قرینه-حلزونی	-
منحنی	چهارمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی
قرینه-منحنی	-
منتشر	هشتمین سالگرد مقاومت مردم افغانستان؛ بزرگداشت دهمین سالگرد قیام قم
قرینه-منتشر	-
مذهبی	مبعث رسول؛ میلاد رسول؛ عید فطر؛ هفته حج؛ پنجمین کنفرانس اندیشه‌های اسلامی
اجتماعی	-
فهرگی	نوروز باستانی
اقتصادی	-
خانگی	روز جهانی پست
مجموع	۱
مجموع	۱۰
مجموع	۲
مجموع	۱
مجموع	۳
مجموع	۲
مجموع	۴
مجموع	۴
مجموع	۴
مجموع	۱
مجموع	۵

جدول ۳

مضمون‌های تمبرهای دوره جمهوری اسلامی مجموعه‌های هدایی محمود کاظمی در کتابخانه و موزه ملی ملک (مأخذ: نگارندگان).

ترکیب بندی	موضوع	سیاسی	منه‌بی	اجتماعی	فونگی	اقتصادی	خدماتی	مجموع	مجموع
مثلی	نخستین سالروز انقلاب؛ سومین سالگرد انقلاب؛ روز جهانی قدس؛ مبارزه با تبعیض نژادی؛ بزرگداشت سیدمصطفی خمینی؛ شهید طباطبائی؛ پنجاهمین سالگرد قیام گوهرشاد؛ پنجمین سالگرد دفاع مقدس؛ سالروز اشغال افغانستان؛ هفتمین سالگرد پیروزی انقلاب؛ قیام مردم عراق علیه انگلیس؛ سالروز مسیح مستضعفین؛ هفتمین سالگرد مقاومت افغانستان؛ سالگرد تأسیس کمیته‌ها؛ بزرگداشت شهدای حزب الله لبنان؛ هفتمین سالگرد دفاع مقدس؛ تسخیر لانه‌ی جاسوسی؛ فاجعه‌ی همباران مدارس؛ سالگرد انقلاب		آغاز پانزدهمین قرن هجرت پیامبر اسلام؛ مبعث حضرت رسول اکرم؛ روز پاسدار	روز زن (۲)؛ روز پرستار؛ روز بهداشت جهانی (۲)؛ اولین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران؛ هفته وحدت	نوروز باستانی؛ بزرگداشت پهلوان تختی			۳۱	۴۰
قرینه-مثلی	یادبود شهدای جمهوری اسلامی؛ سومین سالگرد انقلاب؛ شهادت آیت الله بهشتی؛ پنجاهمین شهادت مدرس؛ پنجاهمین سالگرد شهادت عزالدین قسام؛ روز قدس		میرزا حسین نائینی؛ عید قربان	بزرگداشت روز معلم				۹	
مقطوع	روز جهانی مبارزه با تبعیض نژادی؛ روز جهانی قدس		عید فطر - روز قدس؛ عید فطر - روز قدس	-	نوروز باستانی			۵	۶
قرینه-مقطوع	پنجمین سالگرد دفاع مقدس		-	-				۱	
قصاری	-		-	-				-	۱
قرینه-قطری	نخستین سالروز انقلاب		-	-				۱	

ادامه جدول ۳

مضمون‌های تیرهای دوره جمهوری اسلامی مجموعه‌ای هدایی محمود کاظمی در کتابخانه و موزه ملی ملک (مأخذ: نگارندگان).

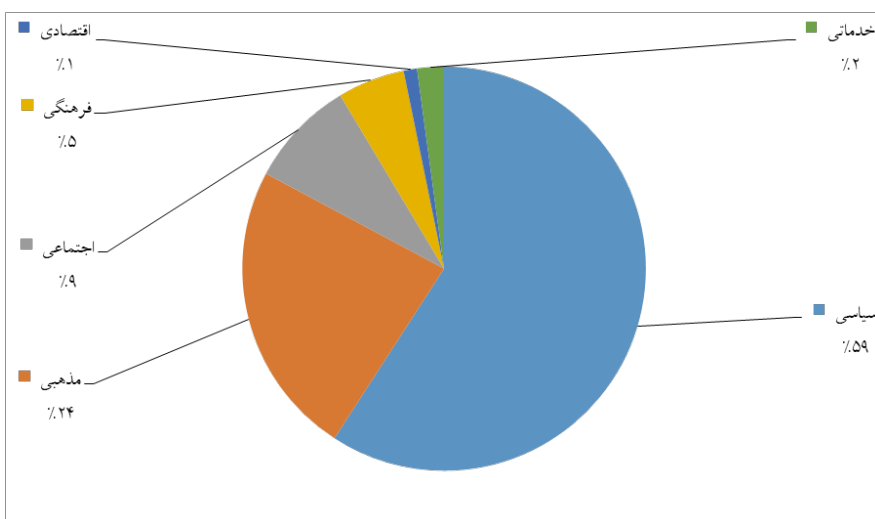

موضوع	ترکیب بندی	سیاسی	منهلی	اجتماعی	فهنکی	اقتصادی	خدمتی	مجموع	مجموع
افتی		-	مبحث حضرت رسول	-			-	۱	۲
قرینه-افتی		-	آغاز پانزدهمین قرن هجرت پیامبر اسلام	-			-	۱	
عمودی		نخستین سالروز انقلاب؛ دومین سالروز انقلاب؛ یادبود آیت الله صدر؛ یادبود سید قطب؛ پنجمین سالگرد دفاع مقدس؛ ششمین سالگرد دفاع مقدس (۵)	آغاز پانزدهمین قرن هجرت پیامبر اسلام (۳)؛ میلاد مسیح؛ میلاد حضرت محمد - هفته وحدت	-			-	۱۴	۱۷
قرینه-عمودی		دومین سالروز انقلاب (۲)؛ بزرگداشت ستوان اسلامی	-	-			-	۲	
مورب		پنجمین سالگرد دفاع مقدس	-	-			-	۱	۱
قرینه-مورب		-	-	-			-	-	
مجموع		۵۵	۲۲	۸	۵	۱	۲	۹۳	۹۳

ادامه جدول ۳

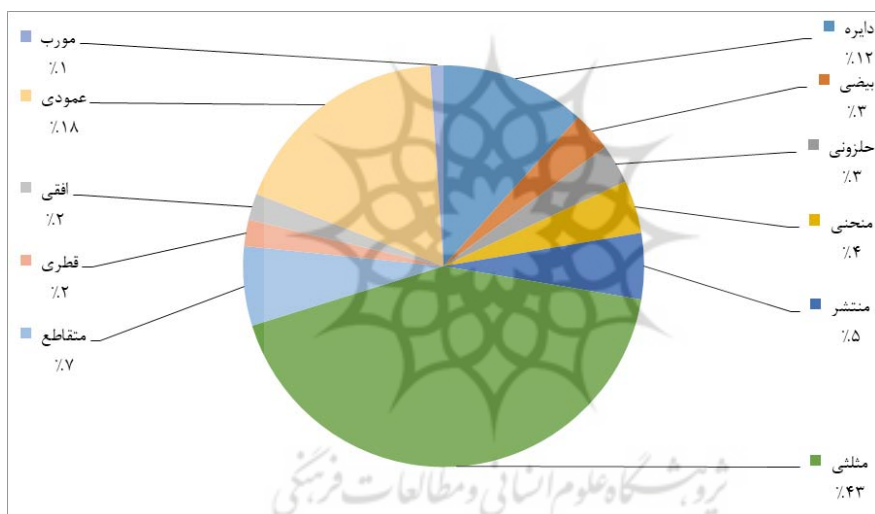
مضمون های تمبرهای دوره جمهوری اسلامی مجموعه اهدایی محمود کاظمی در کتابخانه و موزه ملی ملک (مأخذ: نگارندگان).

نمودار ۳

نمودار و درصد توزیع فراوانی نسبی انواع ترکیب‌بندی تمبرهای دوره جمهوری اسلامی از مجموعه اهدایی محمود کاظمی در کتابخانه و موزه ملی ملک (مأخذ: نگارندگان)

نمودار ۴

نمودار و درصد توزیع فراوانی نسبی موضوع تمبرهای دوره جمهوری اسلامی از مجموعه اهدایی محمود کاظمی در کتابخانه و موزه ملی ملک (مأخذ: نگارندگان)

ترکیب بندی	موضوع										
	سیاسی	مذهبی	اجتماعی	فرهنگی	اقتصادی	خدماتی	مجموع	فراوانی	درصد فراوانی	تجمعی فراوانی	درصد تجمعی فراوانی
دایره	۵	۵	-	-	-	۱	۱۱	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲
بیضی	۲	-	-	۱	-	-	۳	۳	۳	۱۴	۱۵
حلزونی	۲	۱	-	-	-	-	۳	۴	۳	۱۷	۱۸
منحنی	۱	۱	-	-	۱	۱	۴	۴	۴	۲۱	۲۳

جدول ۴

توزیع فراوانی و درصد موضوع و ترکیب بندی تمبرهای دوره جمهوری اسلامی از مجموعه اهدایی محمود کاظمی در کتابخانه و موزه ملی ملک (مأخذ: نگارندگان).

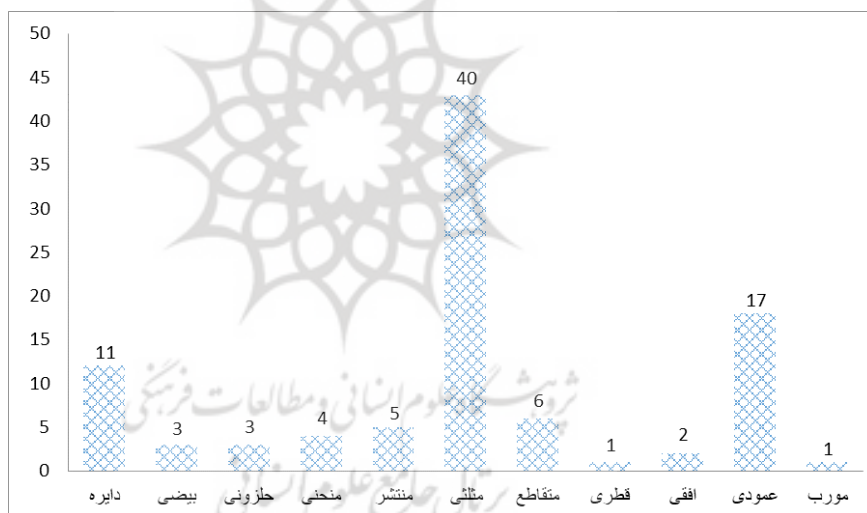
ترکیب بندی	فراوانی					موضوع					
	فراوانی درصد	تجمعی فراوانی	فراوانی درصد	فراوانی	مجموع	خدماتی	اقتصادی	فرهنگی	اجتماعی	مذهبی	سیاسی
منتشر	۲۸	۲۶	۵	۵	۵	-	-	۱	-	۲	۲
مثالی	۷۱	۶۶	۴۳	۴۰	۴۰	-	-	۲	۸	۵	۲۵
متقاطع	۷۷	۷۲	۶	۶	۶	-	-	۱	-	۲	۳
قطری	۷۸	۷۳	۱	۱	۱	-	-	-	-	-	۱
افقی	۸۱	۷۵	۲	۲	۲	-	-	-	-	۲	-
عمودی	۹۹	۹۲	۱۸	۱۷	۱۷	-	-	-	-	۴	۱۳
مورب	۱۰۰	۹۳	۱	۱	۱	-	-	-	-	-	۱
مجموع	-	-	۱۰۰	۹۳	۹۳	۲	۱	۵	۸	۲۲	۵۵

ادامه جدول ۴

توزیع فراوانی و درصد موضوع و ترکیب بندی تمبرهای دوره جمهوری اسلامی از مجموعه اهدایی محمود کاظمی در کتابخانه و موزه ملی ملک (ماخذ: نگارندگان).

نمودار ۵

توزیع فراوانی نسبی ترکیب بندی تمبرهای دوره جمهوری اسلامی از مجموعه اهدایی محمود کاظمی در کتابخانه و موزه ملی ملک (ماخذ: نگارندگان)

نتیجه گیری

مضمون تمبرهای پس از انقلاب اسلامی تنوع زیادی ندارد و تمبرها به صورت مناسبتی و براساس تقویم روزشمار انقلاب چاپ شده اند؛ یعنی همواره بعضی از مضامین در تاریخ معینی به عنوان تمبر چاپ شده اند. اولویت موضوعات تمبرهای جمهوری اسلامی از مجموعه اهدایی محمود کاظمی:

سیاسی: ۵۵ تمبر، مذهبی: ۲۲ تمبر و اجتماعی: ۸ تمبر است (جدول ۴ و نمودار ۴).
در ۴۰ تمبر از ۹۳ تمبر، ترکیب‌بندی مثلی دیده می‌شود که ۲۵ تمبر دارای موضوع سیاسی، ۸ تمبر موضوع اجتماعی و ۵ تمبر موضوع مذهبی و ۲ تمبر موضوع فرهنگی دارند. ترکیب‌بندی مثلی نمادی است از ایستایی و توازن. مثلث پایدارترین شکل هندسی است که مانند کوه استوار است و به دلیل زوایای تیز سطحی مهاجم و شکلی ستیزنده دارد و به دلیل وجود نقطه رأس، سبب خطر و دلهره است. مثلث رمز مراتب سه‌گانه معارف روحانی (نماز، زکات و ولایت) است و استقرار اسلام بر پایه این سه رکن است. ولایت در کاربرد عرفی نظیر امامت است؛ یعنی همان رهبری و حاکمیت سیاسی. به سبب ویژگی‌های مذکور در موضوعات سیاسی با مضمون‌هایی چون بزرگداشت شهدا، روز جهانی قدس و ... از ترکیب‌بندی مثلی استفاده شده است. مثلث رمز حقیقت محمدیه^۱ (ص) است (عوامل سه‌گانه) [عالم نفس، عالم روح و عالم عقل] و بیانگر ربانیت و هماهنگی و تناسب است. به همین دلایل در موضوعات مذهبی با مضمون‌هایی مانند هجرت پیامبر و مبعث رسول اکرم (ص) از ترکیب‌بندی مثلی استفاده شده است (جدول ۳؛ نمودار ۳ و ۴).

در ۱۷ تمبر از ۹۳ تمبر، ترکیب‌بندی عمودی دیده می‌شود که ۱۳ تمبر آن موضوع سیاسی دارد. ترکیب‌بندی عمودی معرف روحیه‌ای مثبت و سبب القای کیفیتی ایستا در تصویر است؛ به همین دلیل در مضمون‌هایی مانند سالگرد دفاع مقدس و یادبود افرادی چون آیت‌الله سید محمدباقر صدر و ... از این ترکیب‌بندی استفاده شده است (جدول ۳؛ نمودار ۳ و ۴).

در ۱۱ تمبر از ۹۳ تمبر، ترکیب‌بندی دایره دیده می‌شود که ۵ تمبر آن موضوع مذهبی دارد. دایره کامل‌ترین شکل هندسی و مهم‌ترین صورت رمزی برای تجسم وحدت و یکپارچگی در نظام هستی و همچنین تصویری از ابدیت است. دایره نمادی از مراتب رمز نبوت و ولایت است. قادر متعال عالم هستی را به شکل دایره آفریده است؛ به همین دلیل در مضمون‌هایی مانند کنفرانس‌ها، هفته حج، عید فطر و ... از دایره استفاده شده است (جدول ۳؛ نمودار ۳ و ۴).

تمبر وسیله‌ای مطمئن و مؤثر برای معرفی فرهنگ کشور است؛ بنابراین، نقش، طرح، و ویژگی‌های تمبر باید بررسی شود تا با گنجاندن پیام‌های فرهنگی و سیاسی در تمبر، بتوان از این رسانه فراگیر حداکثر استفاده را کرد. نیل به این هدف، جز با استفاده از زبانی گویا و نافذ میسر نیست؛ زبانی که برای همه مردم جهان قابل فهم باشد؛ این زبان، زبان تصویری هنر است.

تمبر رابطه‌ای مستقیم با فرهنگ، هنر، مذهب و سیاست جامعه دارد.

۱. حقیقت محمدیه اصطلاحی عرفانی است که مراد از آن در اصطلاح متصوفان و عرفا، ذات احدیت است، به اعتبار تعیین اول و مظهر اسم جامع الله است (سجادی، ۱۳۷۳، ج ۳، ص ۷۵۴).

منبع

کتاب

- ابراهیمی، نادر. (۱۳۶۷). *مقدمه‌ای بر مصورسازی کتاب کودکان*. تهران: انتشارات آگاه.
- آلیاتوف، م. (۱۳۷۲). *تاریخچه کمپوزسیون نقاشی*. (نازلی اصغرزاده، مترجم). تهران: انتشارات دنیای نو.
- پاکباز، رویین. (۱۳۷۸). *دائرةالمعارف هنر*. تهران: فرهنگ معاصر.
- پور، هنری رانکین. (۱۳۸۰). *ترکیب بندی در نقاشی*. (فرهاد گشایش، مترجم). تهران: انتشارات لوتوس.
- حسینی راد، عبدالمجید. (۱۳۸۴). *مبانی هنرهای تجسمی*. تهران: انتشارات کتاب‌های درسی.
- حلیمی، محمدحسین. (۱۳۸۶). *اصول و مبانی هنرهای تجسمی: زبان، بیان، تمرین*. تهران: انتشارات احیاء کتاب.
- رادمنش، علی اکبر. (۱۳۶۴). *تمبرشناسی*. تهران: مؤلف.
- سجادی، سیدجعفر. (۱۳۷۳). *فرهنگ معارف اسلامی*. (ج ۳). تهران: کومش.
- عمید، حسن. (۱۳۶۳). *فرهنگ عمید*. (ج ۵). تهران: انتشارات امیرکبیر.
- غفاری نور، فوزی. (۱۳۸۳). *نقش میراث فرهنگی بر روی تمبرهای ایران*. تهران: اداره آموزش انتشارات و تولیدات فرهنگی.
- محسنی گرده کوهی، فاطمه. (۱۳۹۲). *خلاقیت هنری؛ جزوه درسی دانشگاه گسترش انفورماتیک ایران، گرایش طراحی صفحات وب*. تهران: مرکز آموزش علمی-کاربردی.
- محمدی، محمدرضا و دیگران. (۱۳۹۲). *طراحی امور گرافیکی با رایانه*. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- نوبین فرحبخش، فریدون. (۱۳۴۵). *راهنمای تمبرهای ایران: قاجار، پهلوی، جمهوری اسلامی*. (ج ۱۳). تهران: مؤسسه نوبین فرحبخش و پسران.
- هاجری، ضیاءالدین. (۱۳۷۵). *تمبر جام جهان‌نما*. تهران: آوای نور.

مقاله

- دادور، ابوالقاسم؛ ایروانی، آرزو. (۱۳۹۳). «بررسی تطبیقی و جوه تصویری نقوش سکه و تمبر در دوره قاجار». *پژوهش هنر*، ش ۸، صص ۵۷-۷۰.
- رامی، مرجان. (۱۳۸۶). «تمبر شیر و خورشید مشروطه (نگاهی کوتاه به تأثیر حاکمیت نظام مشروطه بر چاپ تمبر و تصاویر آن)». *فصل‌نامه تاریخ معاصر ایران*، س ۱۱، ش ۴۴، صص ۵۵-۷۴.
- رهیده، محمدرضا؛ رجبی، محمدعلی. (۱۳۹۲). «بررسی تأثیرات فرهنگی انقلاب بر طراحی تمبرهای سه دهه نخست انقلاب اسلامی در ایران». *فصل‌نامه هنرهای تجسمی نقش‌مايه*، س ۵، ش ۱۵، صص ۵۵-۶۲.
- سمیعی، سیروس. (۱۳۷۵). «سرزمین تخیلی: معماری ایران از ورای تمبرهای پستی». *گفتگو*، ش ۱۳، صص ۶۲-۵۵.

- شیدوش، حسین؛ ابراهیمی، حمیدرضا. (۱۳۹۰). «تاریخچه تمبر». مجله موفقیت، ش ۲۱۲، ص ۴۸.
- شیرازی، علی اصغر؛ گلرنگ، امیرکسری. (۱۳۹۲). «تمبرهای بلوک یادگاری در ایران از ابتدا تا دوره معاصر». *جلوه هنر*، دوره ۵، ش ۲، صص ۳۳-۴۴.
- شیردل، حسین. (۱۳۸۱). «تمبر، رسانه‌ای بدون مرز». *رشد آموزش هنر*، ش ۱، صص ۱۷-۱۸.
- ماهان، ایلیا. (۱۳۸۸). «جایگاه ترکیب‌بندی در تصویرگری کتاب‌های کودک و نوجوان». *کتاب ماه کودک و نوجوان*، ش ۱۳۸-۱۳۹، صص ۸۰-۸۶.
- متولی، عبدالله؛ حسین‌آبادی فراهانی، شبنم. (۱۳۹۷). «بررسی کارکردهای تمبر پستی در دوران قاجار و پهلوی اول». فصل‌نامه پژوهش‌های تاریخی، س ۱۰، ش ۱، پیاپی ۳۷، صص ۷۹-۹۴.
- مریچ هکن، آنا؛ صالحی، هاجر. (۱۳۸۶). «تمبر، منبعی اطلاعاتی در کتابخانه ملی ترکیه». فصل‌نامه گنجینه اسناد، ش ۶۸، صص ۶۹-۷۶.
- مهروان، محمد. (۱۳۶۸). «تمبر، اهمیت و مشکلات آن در گفت‌وگو با محمد مهروان». *کیهان فرهنگی*، ش ۶۷، ص ۶۴.

پایان‌نامه

- حکمت، مینا. (۱۳۸۷). «تمبر، میراث فرهنگی»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته ارتباط تصویری)، دانشگاه شاهد، دانشکده هنر.
- عادل، فاطمه. (۱۳۸۷). «بررسی مضمون و محتوا در تصویرسازی تمبرهای ایران با شروع انقلاب اسلامی»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته تصویرسازی)، دانشگاه شاهد، دانشکده هنر.
- گلرنگ، امیرکسری. (۱۳۸۹). «مطالعه تطبیقی تمبرهای بلوک یادگاری در ایران و انگلستان». (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته تصویرسازی)، دانشگاه شاهد، دانشکده هنر.

منابع اینترنتی

- تمبر دوره جمهوری اسلامی، مجموعه اهدایی محمود کاظمی. موسسه و کتابخانه موزه ملی ملک، از <http://malekmuseum.org/artifact/search?type=10>

منابع لاتین

- Gibbons, Stanley. (2006 Edition). Great Britain Concise Stamp Catalogue. Stanley Gibbons LTD, London Ringwood.

Resource English translation

- Adel, Fatemeh. (1387/2008). "Barresi-ye mazmun va mohtavā dar tasvir-sāzi-ye tambr-hā-ye Irānbāšoru'e-e enqelāb-e eslāmi (A study of content in Iranian stamps illustrating from the beginning of the Islamic Revolution)". Master dissertation of visualization, Shahed Unniversity, Academy of Art.
- Āliyātof, m. (1372/1993). *Tārix-Ĉe-ye kompozisiyon-e naqšī* (History of painting composition). Translated by Nazli Asgharzade. Tehran: Donyāye No[w].
- Amid, Hasan. (1363/1984). *Farhang-e 'Amid* (Amid dictionary). Tehran: Amirkabir.
- Dadvar, Abolghasem; Iravani, Arezoo. (1393/2014). "Barresi-ye tatbiqi-ye vojuh-e tasviri-ye noquš-e sekke va tambr dar do[w]re-ye Qājār (A comparative study of visual patterns of the coin and stamp in the Qājār period)". *Pažuheš-e honar*, 2014(8), pp. 57-70.
- Ebrahimi, Nader. (1367/1988). *Moqadame'i bar mosavvarsīzye ketāb-e kudakan* (An introduction to children's book illustrating). Tehran: Āgāh Publication.
- GhafariNour, Fozi. (1383/2004). *Naqš-e mirās-e farhangi bar ruye tambr-hā-ye Irān* (The role of cultural heritage over Persian stamps). Tehran: Edāre-ye Āmuzeš-e Enteshārāt va Tolidāt-e Farhangi.
- Gibbons, Stanley. (2006). *Great Britain Concise Stamp Catalogue*. Stanley Gibbons LTD, London: Ringwood.
- Golrang, Amir Kasra. (1389/2010). "Motālē-ye tatbiqi-ye tambr-hā-ye boluk-e yādegāri dar Irān va Englestān (A comparative study of souvenir block stamps in Iran and England)". Master dissertation of visualization, Shahed Unniversity, Academy of Art.
- Hajari, Ziya-el- din. (1375/1996). *Tambr: Jām-e Jahān-namā* (Stamp: Jām-e Jahān-namā). Tehran: Āvā-ye Nur.
- Halimi, Mohammad Hossein. (1386/2007). *'Osul va mabāni-ye honar-hā-ye tajassomi: zabān, bayān, tamrin* (Basics and principle of visual art: language, expression, practice). Tehran: Ehyā-e Ketāb Publication.
- Hekmat, Mina. (1387/2008). "Tambr, mirās-e farhangi (Stamp, cultural heritage)". Master dissertation of visual communication, Shahed Unniversity, Academy of Art.
- Hosseini Rad, Abdolmajid. (1384/2005). *Mabāni-ye honar-hā-ye tajassomi* (Basics of visual art). Tehran: Ketāb-hā-ye darsi Publication.

- Mahan, Iliya. (1388/2009). "Jāygāh-e tarkib-bandi dar tasvir-gari-ye ketāb-hā-ye kudak va nojavān(The place of composition in children's book illustrating)". *Ketūb-e mīth Kodak va nojavān*, 2009 (138-139), pp. 80-86.
- Mehravan, Mohammad. (1368/1989). "Tambr, ahammiyyat va moškelāt-e āndargoft-o-gu ba Mohammad-e Mehravān (Stamp, its importance and problems in a talk with Mohammad Mehravan)". *Keyhān Farhangi*, 1989(63), p. 64.
- MerichHeken, Ana; Salehi, Hajar. (1386/2007). "Tambr, Manba'iettelā'āti dar ketābxāne-ye melli-ye Torkiyye (Stamp, informative resource in National Library of Turkey)". *Ganjine-ye asnād*, 2007(68), pp. 69-76.
- Mohammadi, Mohammad Reza et al. (1392/2013). *Tarāhi-ye 'omur-e gerāfiki bārāyāne* (Graphic design with computer). Tehran: Šerkat-e Čāp va Našr-e Ketāb-hā-ye Darsi-ye Irān.
- Mohseni Gardekouhi, Fatemeh. (1392/2013). *Xallāqiyat-e honari* (Artistic creativity). Course note of Iran Information Development University, Web page design major. Tehran: Markaz-e Āmuzeš-e Elmi-Kārbordi.
- Motevalli, Abdollah; HosseinAbadiFarahani, Shabnam. (1397/2018). "Barresi-ye kār kard-hā-ye tambr-e posti dar do[w]rān-e Qājār va Pahlavi-ye avval(A study of post stamp performance in the Qājār and the first Pahlavi period)". *Fasl-nāme-ye pažuheš-hā-ye tūrixī*, 2018(10)1, pp. 79-94.
- NovinFarahbakhsh, Fereydoun. (1345/1966). *Rāhnamā-ye tambr-hā-ye Irān: Qājār, Pahlavi, Jomhuri-ye Eslāmi* (A guide to Iranian stamps: The Qājār, Pahlavi, Republic Islamic of Iran. Tehran: Mo'assese-ye NovinFarahbaxš va Pesarān.
- Pakbaz, Roueen.(1378/1999). *Dāyeratolma'āref-e honar* (Art encyclopedia). Tehran: Farhang-e Mo'āser.
- Poore, Henry Rankin. (1380/2001). *Tarkib-bandi dar naqšī* (Composition in art). Translated by Farhad Goshayesh. Tehran: Lutus Publication.
- Radmanesh, Ali Akbar. (1364/1985). *Tambr-šenāsi* (Stamp identification). Tehran: Mo'allef.
- Rahide, Mohammad Reza; Rajabi, Mohammad Ali. (1392/2013). " Barresi-ye ta'sirāt-e farhangi-ye enqelāb bar tarrāhi-ye tambr-hā-ye se dahe-ye noxost-e enqelāb-e eslāmi (A study of cultural influence of revolution over the design of stamps in the first three decades of Islamic Revolution in Iran)". *Fasl-nāme-ye honar-hā-ye*

tajassomi-ye naqšmāīye, 2013 (5) 15, pp. 55-62.

Rami, Marjan. (1386/2007). "Tambr-e šir o xoršid-e Mašrute: negāhikutāh be tašir-e hākemiyyat-e nezām-e Mašrute bar Čāp-e tambr va tasāvir-e ān (Constitutional lion and sun Stamp: a brief study of the influence of the constitutional government over stamp and its patterns)". *Fasl-nāme-ye tārīxmo'āser-e Irān*, 2007 (11) 44, pp. 55-74.

Sajjadi, SeyyedJafar. (1373/1994). *Farhang-e Ma'āref-e eslāmi* (Islamic knowledge dictionary). (vol.3). Tehran: Kumeš.

Samiee, Sirus. (1375/1996). "Sarzamin-e taxayyoli: me'māri-ye Irān az varāye tambr-hā-ye posti (Imaginary land: the architecture of Iran via post stamps)". *Goftegu*, 1996 (13), pp. 55-62.

Shidoush, Hossein; Ebrahimi, Hamid Reza. (1390/2011). "Tārīxče-ye tambr (History of stamp)", *Journal of Movaffaqiyyat*, 2011(212), p.48.

Shirazi, Ali Asghar; Golrang, Amir Kasra. (1392/2013). "Tambr-hā-ye boluk-e yādegāri dar Irān az ebtedātā do[w]re-ye mo'āser (Souvenir block stamps in Iran: from the beginning till contemporary period)". *Jelve-ye honar*, 2013 (5)2, pp.33-44.

Shirdel, hossein. (1381/2002). "Tambr, resāne'i bedun-e marz (Stamp, an unlimited media)". *Rošd-e āmuzeš-e honar*, 2002(1), pp. 17-18.

Tambr-e do[w]re-ye Jomhuri-ye Eslāmi, majmu'e-ye ehdā'i-ye Mahmud-e Kazemi. Moassesse va Ketāb-xāne-ye Muze-ye Melli-ye Malek. Retrieved from <http://malekmuseum.org/artifact/search?type=10>.

استناد به این مقاله:

یوزباشی، عطیه؛ رجبی، وحید. (۱۳۹۷، تابستان). بررسی موضوع، مضمون و ترکیب بندی تمبرهای دوره جمهوری اسلامی از مجموعه اهدایی محمود کاظمی محفوظ در کتابخانه و موزه ملی ملک تهران. *گنجینه اسناد*، ۲۸(۲): ۱۰۶-۱۳۱.

